

Проекти Б. О. фон Глазенапа щодо створення вищих начальних закладів у Миколаєві

Богдан Олександрович фон Глазенап – адмірал, головний командир Чорноморського флоту та воєний губернатор Миколаєва.

З появою «Миколаївської Могилянки», так за звичаєм стали називати МФ НаУКМА – МДГУ імені Петра Могили – ЧДУ імені Петра Могили, написано чимало статей, збірників і книг. В одній із газет, а саме у «Вечернем Николаеве» 20.01.2009 р. відомий журналіст Станіслав Козлов оприлюднив запитання: Чому університет назвали Чорноморським? Щоправда він, посилаючись на думки місцевих істориків та засновників ЧДУ імені Петра Могили, сам же намагався відповісти на поставлене питання, пов'язавши з намірами миколаївського губернатора Богдана фон Глазенапа довести царському уряду доцільність відкриття в XIX ст. класичного університету, який би міг готувати кваліфіковані кадри для всього Причорномор'я. Це справді так. І хоча ця ідея тоді не була реалізована, але варто детальніше розглянути дану сторінку із минулого.

Історія свідчить, що першим університетом на Правобережній Україні став Харківський, який був заснований у 1805 р. В. Н. Каразіним. Другий університет на Придніпров'ї відкрито у 1834 р. в м. Києві, якому присвоєно ім'я св. Володимира.

А третій подібний заклад під назвою – Імператорський Новоросійський університет планувалося відкрити на початку 60-х рр. XIX ст. у м. Миколаєві.

Ось як про це свідчать факти. Після невдалої для Росії Кримської війни (1853-1856) царський уряд поставив на меті «окультурюванням» шляхом зміцнити господарсько-економічне освоєння колишніх козацьких територій і причорноморського степу.

На думку великого князя Костянтина Миколайовича, яку розділяв й Олександр II, Миколаїв із міста корабелів повинен перетворитися на важливий міжнародний портовий і торгівельний центр, який би демонстрував усьому світу єднання місцевих жителів з європейськими переселенцями і зміцнював дружні зв'язки як із слов'янами, так і з мусульманами.

Великі надії і сподівання покладалися на діяння тодішнього головного командира Миколаївського порту і воєнного губернатора міста адмірала Б. О. фон Глазенапа. Саме завдячуючи йому, було розпочато будівництво Харківсько-Миколаївської залізниці та відкрито доступ іноземним суднам до Миколаївського комерційного порту з прибережними пристанями. Це сприяло в подальшому відкриттю в Миколаєві грецького, турецького, німецького, нідерландського, італійського, французького, великобританського, австро-угорського, бельгійського, датського, сербського, португальського, шведсько-норвезького, і навіть бразильського консульських та інших представництв.

Велику увагу адмірал Глазенап приділяв розвитку освіти і підготовці кадрів із числа випускників різних шкіл, училищ, гімназій і т. д. Завершальним етапом освітянського циклу, на його думку, мало стати відкриття у Миколаєві класичного університету.

Наведемо мовою оригіналу міркування першого почесного громадянина м. Миколаєва Б.О. фон Глазенапа про таку доцільність: «Этот край и город Николаев очень нуждается в высшем учебном заведении, и Николаевский университет сможет успешно продолжить традиции долговременного существования других университетов, гордящихся и богатством, и научными достижениями, и славой своих преподавателей, а также их воспитанников».

Матеріально-технічною базою для його успішного функціонування могли стати величні приміщення Адміралтейства, колишні військові казарми, різні майстерні та інші помешкання морського відомства, які виявилися «бездіяльними» за наслідками підписаного 18 березня 1856 р. Паризького мирного договору, за яким Росія не могла тримати на Чорному морі військовий флот, а в Миколаєві – воєнно-морське устаткування. Передбачалося використання в навчальному процесі морської бібліотеки, яка перебувала із Севастополя, обсерваторії, морського госпіталю та інших ресурсів.

Зважаючи на переконливі докази, тодішній Кабінет Міністрів доручив попечителю Харківського навчального округу детально вивчити реальну ситуацію.

Після цього в 1862 р. було підготовлено для Санкт-Петербургу підтверджуючу депешу, в якій повідомлялося про те, що в Миколаєві, розташованому на півдні країни у вигідних географічних умовах є всі наявні передумови для закладення Новоросійського університету з гімназією та прогімназією.

У тому ж 1862 р. за ініціативою Б.О. фон Глазенапа був підготовлений Статут Імператорського Новоросійського університету в м. Миколаєві. Проект враховував досвід діяльності Харківського університету та передбачав необхідну матеріально-технічну базу, наявні можливості кадрового забезпечення, а також реальність подальшого працевлаштування майбутніх випускників.

Усі обґрунтування зводилися до доцільності відкриття трьох факультетів: історико-філологічного з 15 кафедрами, де б вивчалися історичні науки, стародавньо-класична словесність, слов'яно-російська словесність та східні мови; фізико-математичного з 12 кафедрами, де мали б існувати відділи математичних та природознавчих наук, техніко-агрономічне відділення, а також окремо б вивчалися основи комерції; юридичного з 11 кафедрами, де б здобувалася освіта з правознавства й адміністрування. В перспективі передбачалося створення медичного факультету з передачею воєнного госпіталю. Крім того, обґрунтовувалася необхідність відкриття загальної університетської кафедри для здійснення богослужіння та викладання для всіх студентів церковної історії, а на юрфаці – церковного законодавства. Планувалося використання в навчальному процесі астрономічної обсерваторії та закладення власного ботанічного саду і фермерських угідь. З метою видання журналів, наукових збірників й навчальної літератури передбачалось відкриття власної друкарні.

До університету могли вступати без іспитів особи, які досягли 17-літнього віку і успішно закінчили гімназію. Випускникам інших навчальних закладів потрібно було скласти вступні іспити. Кожний студент повинен був вносити помірну фіксовану плату. Тих, хто не сплатив за навчання протягом 2-х місяців, відраховували б з університету, але з правом повернення до нього після погашення боргу. Звільнялися б також студенти, які отримували незадовільні оцінки під час сесій.

Нужденним передбачалися пільги, але після надання довідок про добробут, благодійність та задовільну успішність.

Згідно з проектом, від сплати звільнялися діти викладачів університету, вчителів та службовців, які працювали в системі народної освіти.

Студенти-відмінники могли розраховувати на отримання стипендії, але потім після закінчення університету стипендіатам необхідно було відпрацювати певний час у державних установах.

На жаль, у процесі обговорення проекту на урядовому рівні почала поширюватися думка про те, що Б. О. фон Глазенап занадто багато сподівань покладав на морське відомство. Справді, воно було готове надавати майбутньому університету не тільки наявну матеріально-технічну базу, а й кваліфіковані кадри із тих осіб, які залишилися не задіяними під час ліквідації Чорноморського флоту і призупинення суднобудування.

Висловлювані застереження породили дискусію про можливість майбутньої залежності Миколаївського вищого навчального закладу, що проектувався, від Морського міністерства. Тому в Міністерстві народної освіти визріла ідея щодо пошуку більш незалежного й придатного міста.

Вибір пав на Одесу. Мабуть спрацювали традиції Рішельєвського ліцею та й враховувалися рекомендації М. І. Пирогова, який до цього тривалий час працював попечителем Одеського навчального округу.

Ці та інші обставини й призвели до того, що в 1864 р. не у Миколаєві, а в Одесі був відкритий Новоросійський Імператорський університет.

Таке рішення російського уряду не зупинило помисли Б. О. фон Глазенапа щодо створення іншого вищого навчального закладу. Він почав готувати нові пропозиції уже не тільки для Міністерства народної освіти, а й для Міністерства внутрішніх справ, Міністерства фінансів та інших господарських відомств. Серед обґрунтувань зазначалося, що Причорномор'я є не тільки землеробським краєм, а й територією з величезним запасом різних природних, насамперед, водних ресурсів. На той час Миколаїв уже перетворився на географічний центр Подільської, Бессарабської, Херсонської і Таврійської губерній. Поряд містився Криворізько-Донецький басейн. У Миколаєві розпочалося відродження Чорноморського механічного заводу для ремонту каботажних суден, успішно діяли казенний ракетний завод, майстерня Харківсько-Миколаївської залізниці, 9 чавунно-ливарних і арматурних заводів, фабрика по виробленню землеробського знаряддя тощо. Це місто розташоване в центрі Новоросійського краю, до того ж на березі Чорноморсько-Азовського басейну при злитті важливої водної артерії Дніпро-Бузького лиману.

До того у Миколаєві, як ніколи, не вистачало кваліфікованих технічних, а в окрузі – сільськогосподарських кадрів. З метою ліквідації нестачі дипломованих фахівців, доводилося направляти дітей на навчання до інших російських міст і навіть за кордон.

Це й обумовило пропозиції щодо відкриття Новоросійського політехнічного (або технологічного) інституту в місті Миколаєві. Проектом передбачалося відкриття таких відділень (факультетів): механіко-технічного, будівельно-інженерного, суднобудівного, гірничозаводського, хіміко-технічного і сільськогосподарського.

В основу нового проекту були покладені Положення Швейцарської Союзної політехнічної школи в Цюріху та засновницькі документи Празького політехнічного інституту (училища).

Ідея була схвалена як миколаївцями, так і представниками земств Херсонської та сусідніх губерній. Зокрема земства та міські громади стали виражати готовність щодо надання щорічної матеріальної підтримки майбутньому інституту і призначення студентам іменних стипендій.

Але раптово в 1871 р. адмірала Б. О. фон Глазенапа було призначено членом Адміралтейств-ради і він змушений був переїхати до Санкт-Петербурга, не реалізувавши своїх намірів. Ідея ж про відкриття Миколаївського інституту була перехоплена «батьками» м. Харкова.

Причини перенесення інституту відомий історик Г. М. Ге в книзі «Історичний нарис столітнього існування міста Миколаєва при гирлі Інгулу» відобразив так. Через

сім місяців після від'їзду адмірала Глазенапа із Миколаєва, а точніше 12 листопада 1871 р., було отримано Новоросійським і Бессарабським генерал-губернатором від міністра фінансів, статс-секретаря Рейтерна повідомлення стосовно Миколаївського інституту. В ньому зазначалось, що: 1) успішне існування такого навчального закладу є сумнівним; 2) місцезнаходження передбачуваного інституту не відповідає необхідним умовам; 3) Миколаїв ще не став важливим промисловим центром; 4) у Миколаєві, а також у його околицях немає значної кількості фабрик і заводів, де б могли студенти проходити виробничу практику з метою закріплення теоретичних знань.

Ці та й інші аргументи й спричинили появу в 1872 р. відповідного рішення щодо відкриття в Харкові технічного інституту.

А в Миколаєві передбачалось створення нових шкіл, гімназій, училищ та інших початкових і середніх навчальних закладів. Була спроба відкрити в 1867 р. Новоросійського політехнічного училища, а в 1902 р. – Миколаївського технологічного інституту, але ці ідеї знову зазнали фіаско.

І лише в 1913 р. з'явився Миколаївський учительський інститут, а в 1920 р. Миколаївський кораблебудівний інститут.

Нині в Миколаєві успішно діють Національний університет кораблебудування імені адмірала С. О. Макарова, Миколаївський національний університет імені В. О. Сухомлинського, Миколаївський державний аграрний університет і десятки різних філій, центри яких, як правило, розташовані в Києві. Але найбільш повно помисли адмірала Б. О. фон Глазенапа реалізуються в Чорноморському державному університеті імені Петра Могили, де ведеться підготовка кадрів нової генерації із соціально-гуманітарних та політехнічних напрямів, юриспруденції, а в майбутньому і з медицини.

№ статьи	СТАТЬЯ РАСХОДОВЪ	СОДЕРЖАНИЕ		ПРИМЪЧАНІЯ
		Рубля сереб.		
		Одному	Всѣмъ	
60.	На стипендіи студентамъ: а) изъ Русскихъ подданныхъ б) изъ уроженцевъ Западно-Славянскихъ земель.....	—	2,500	
61.	На лечение бѣдныхъ студентовъ.....	—	500	
62.	На канцелярскіе припасы.....	—	400	
63.	На всемъ нижнихъ служащихъ.....	—	3,000	
64.	На отопленіе, освѣщеніе и содержаніе издѣланныхъ университетскихъ зданийъ.....	—	5,500	
65.	На ремонтъ зданийъ.....	—	2,000	
66.	На мыскіи и неуредвидимыя надобности.....	—	500	
	Итого по П-му отдѣленію.....	—	40,500	
	ВСЕГО.....	—	177,000	

Примѣчанія: 1. Помѣщенія, названныя спискомъ штатовъ историческ. зданийъ, могутъ быть, съ кѣмъ согласенъ и по усмотрѣнію правленія, переданы другимъ, преимущественно такимъ, которымъ бандажше и постоянною надбавкою на наемъ изъ частнаго пріизнана особено полезнымъ.
2. Остатокъ суммъ, казенъ предъ окончаніемъ года предѣляется отъ одной статьи, могутъ быть употреблены на пополненіе недостатковъ по другимъ.
3. Остатки, казенъ и затѣмъ остаются по окончаніи года, обращаются къ хозяйственному управленію университета.
4. Сверхштатные расходы изъ хозяйственной суммъ до 300 руб. производятся правленіемъ; за расходами отъ 300 до 600 руб. испрашивается разрѣшеніе попечителя учебнаго округа, а свыше 600 руб. — министра народнаго просвѣщенія.

Подписалъ: Попечитель Харьковскаго учебнаго округа
К. Фойтца.

ОГЛАВЛЕНІЕ.

ПРОЕКТЪ УСТАВА ИМПЕРАТОРСКАГО НОВОРОССІЙСКАГО УНИВЕРСИТЕТА.

стр.

ГЛАВА I. Общіе положенія, §§ 1—6..... 8

• II. О факультетахъ.
Отдѣл. 1. Составъ и порядокъ преподаванія, §§ 7—18..... 10
• 2. О факультетскихъ собраніяхъ, §§ 19—22..... 18

• III. О совѣтѣ и правленіи.
Отдѣл. 1. О совѣтѣ, §§ 23—36..... 20
• 2. О правленіи, §§ 37—45..... 26
• 3. О канцеляріяхъ, § 6..... 30

• IV. О лицахъ, принадлежащихъ къ университету.
Отдѣл. 1. О профессорахъ и его помощникахъ, §§ 47—56..... 30
• 2. О ректорѣ и деканахъ, §§ 57—65..... 32
• 3. О преподавателяхъ, §§ 66—84..... 34
• 4. О чиновникахъ по административной и хозяйственной частямъ, §§ 85—94..... 40

• V. Объ учащихся.
Отдѣл. 1. О пріемѣ въ университетъ, §§ 95—100..... 46
• 2. О платѣ за слушаніе лекцій, §§ 101—109..... 48
• 3. О стипендіяхъ и единовременныхъ пособіяхъ, §§ 110—112..... 50
• 4. О послѣдствіяхъ лекцій, экзаменахъ и испытаніяхъ, §§ 113—119..... 52
• 5. Дисциплинарныя обязанности учащихся, §§ 120—126..... 54

• VI. Объ ученыхъ степеняхъ, §§ 127—132..... 56

• VII. Учебно-вспомогательныя учрежденія, §§ 133—140..... 58

• VIII. Почетныя университетскія званія и ученые общества, §§ 146—150..... 60

• IX. Права и преимущественнаго университета.
Отдѣл. 1. Права, собственнаго университета принадлежанія, §§ 146—150..... 62
• 2. Преимущественнаго слушанія при университетѣ, §§ 151—163..... 64
• 3. О немощныхъ и пособіяхъ на службу при университетѣ, §§ 164—165..... 68

Проектъ устава Императорскаго Новороссійскаго университета..... 70

